

- 27 Там же. – С. 364.
28 Там же. – С. 363.
29 Там же. – С. 353.
30 Там же. – С. 354-355.
31 Там же. – С. 200.
32 Там же. – С. 200-201.

SUMMARY

George Pankov

The phenomenon of christian ascetics in the sermons of archbishop Luke (V.F. Voyno-Yaseneckiy)

Based on the religion-studies approach, a look to a character of christian ascetics of the known orthodox hierarch of the Crimea archbishop Luke, and also the educational value of his sermons in forming of ascetic consciousness of the christians were examined.

Key words: ascetics, "imitation of Christ", "spiritual abuse", "offering of heart", "spiritual renewal", "a purity of heart", "spiritual freedom", "critical consciousness".

Олександр Тімченко,

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії і культури
Львівської комерційної академії

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ГУМАНІЗМ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА КРИТИКИ СУЧАСНОГО ВИКРИВЛЕНОГО ГУМАНІЗМУ

Досліджується вплив християнського гуманізму на сучасне розуміння викривленого гуманізму.

Ключові слова: гуманізм, християнський гуманізм, викривлений гуманізм, екзистенціалізм.

Проблема критики сучасного викривленого гуманізму набуває особливої актуальності в умовах сьогодення, коли, з одного боку, відбувається по-дальше бурхливе дослідження новітніх концепцій гуманізму, з іншого – часто виникають різноманітні питання, пов'язані з конкретним втіленням цих концепцій у практику.

Сучасна українська гуманітарна наука, зокрема й філософія, на відміну від політики чи економіки, не перебуває у кризовому стані чи занепаді. В

останні роки з'явилося чимало уяскравлених новими ідеями філософських праць науковців різних поколінь. За кожною такою розвідкою простежується (щоправда, частіше імпліцитно, ніж явно) опора на висхідні підстави рефлексивного бачення Людини, її образу, її моделі. Усталеною категорією вітчизняної й зарубіжної філософської науки є "гуманітарна філософія". Впадає, однак, в око незвичність такого її означення. Хіба філософія іншою, ніж гуманітарною, може бути? Адже в усі часи й епохи вона досліджувала смисло-життєві питання. Що ж за цим приховується?

Не заперечуючи певного доробку науковців щодо проблеми трансформації концепцій гуманізму, все ж зазначимо, що для вітчизняної філософії останнього десятиліття характерний різкий поворот в орієнтації: від попередньої – природничо-наукової, від наслідування зразків природничих наук до орієнтації на зразки, досягнення та цінності гуманітарного спрямування. На сучасному етапі відбувається начебто збирання в єдине ціле гуманітарного світогляду. Ми ознайомлюємося, по суті, вперше з теоріями, поглядами, які раніше були важкодоступними для філософської рефлексії; відкриваються приховувані у спецвідділах цілі пласти національної філософської думки, з'являються неопубліковані раніше твори літературознавців та істориків, розквітає в усій повноті наукова і художня творчість українського зарубіжжя тощо.

На жаль, соціальна філософія, розвиваючись у руслі гуманістичної орієнтації, формується як секулярна. Коли йдеться про духовні аспекти Людини, то вона в основному розуміється як проект, проєкція, позбавлена онтологічного статусу віри. У цьому проглядається принциповий аспект, добре усвідомлений ще Л. Воробійовою: "Ми утрималися, – пише вона, – від прямих онтологізацій духовної складової людини через релігійні уявлення... Ми утрималися на рівні визначення душі як здатності переживати нездоланні суперечності. Ми визначили символ, архетип як спосіб утримання і трансляції такого виду суперечностей, в яких одночасно акумульований досвід людства на їх подолання"¹.

Одним із перших найбільш системно критикував концепцію викривленого гуманізму М. Бердяєв. "Гуманістична безбожність, – застерігає він, – веде до самозаперечення гуманізму, до переродження гуманізму в антигуманізм"². У статті "Шляхи гуманізму" Бердяєв дає таке його узагальнене тлумачення: "Гуманізмом я буду називати визнання вищої цінності людини в житті світу та його творчого поклику"³. Отже, головне у гуманізмі, на думку видатного філософа, "визнання вищої цінності людини". Таке розуміння цієї системи поглядів не означає індивідуалізму. Гуманізм повинен бути персоналістичним, а це передбачає, що "Я" повинно співвідноситися зі світом не як з "Воно", а як з "Ми". За переконанням Бердяєва, індивідуалізм нищить гуманізм. Згадана стаття належить до пізніх праць філософа, тож важливо визначити, як він міркував про гуманізм у більш ранніх своїх роботах. Ставлення Бердяєва до гуманізму неоднозначне, і це обумовлено осмисленням гуманізму в конкретно-історичному контексті.

Філософ допускав, що могутній гуманістичний потенціал має християнство, властиво християнська антропологія. "Християнство навчає, що людина не є витвір природної необхідності, не є наслідком коловороту космічного буття, а є Боже творіння, і несе в собі образ та подобу Божу. Цим за людиною

утверджується духовна незалежність, та вона, в принципі, ставиться вище природного та соціального світу. Християнство також вчить, що Бог став людиною, і цим підняв людську природу. Також навчає воно, що людська душа має нескінченну цінність і вартує більше, ніж всі царства світу⁴.

Це характерні судження для християнського гуманізму. Але варто зазначити, що сучасний гуманізм пішов набагато далі тверджень про людину як “образ та подобу Божу” й “вінець творіння”. Навіть таким чином розставлені акценти не змінюють онтологічного статусу людини як тварної сутності, над якою панує всевладний Бог-Творець, і вона цілком перебуває під дією Божого промислу, а свобода – не стільки природний стан людини, скільки дар Бога.

У цьому відношенні цікавою є практика релігійної віри. Діяльність спасіння і процес перетворення у християнському світогляді виступають смисловими і діяльними формами становлення і розвитку “власне людського в людині”. Для віруючого життя є лише тоді, коли набуває справжнього духовного поєднання з Вищим, Абсолютним, Іншим буттям, відмінним від того, яке відкривається людині в її безпосередньому існуванні, її конкретне життя поєднується (зв’язок – лат. religio) з цим Вищим, осмислюється як служіння Йому чи як здійснення Його у світі.

Подібний стан людини передбачає наявність у ній особливого первня, яке не зводиться ні до природного, ні до суспільного, яке не пояснюється ні спадковістю, ні впливом оточуючого будь-якого рівня культурного середовища. Цей первень – духовне, і воно складає основу буття людини в усіх його вимірах, в усьому, що в людині (і з нею самою) здійснюється в межах її індивідуального життя.

Саме релігійна людина вперше стає справжнім розпорядником (суб’єктом) своїх духовних сил і автором власного земного життя, смисл якого відкривається їй в її взаєминах з Богом. На питання предметності психології людини, яка не зводиться ні до змісту психічного (багатства його функцій і властивостей), ні до форми його організації (різноманітності процесів і структур), відповідає антропологічна парадигма в психології, принциповий антропоцентризм психологічних знань, що робить їх знаннями живими, завдяки людській суб’єктивності, суб’єктивній реальності (внутрішній світ, індивідуальність тощо, як ключ для пошуку умов становлення власне людського в людині).

Категорія суб’єктивності – та основа, яка дозволяє розгорнути і панораму, і перспективу наших уявлень про людину, котра набуває своєї ролі в часі не тільки особистою біографією, але й світовою історією – у просторі не лише існуючої цивілізації та свідомості, але й універсального світу культури в усіх його вимірах.

Суб’єктивне вибудовується в царині природного і соціального світу як трансуб’єктивне, як похідне від історичної взаємодії та суми діяльностей численних історичних суб’єктів; воно є надзвичайно складною сукупністю суспільно-історичних норм і цінностей людського буття, фіксованих в особистісних живих образах культури – у творах, традиціях, ритуалах, звичаях.

З культивуванням особистісного первня пов’язане саме творення і зростання якості життя. Особистісне буття є відповідальним прийняттям і наслідуванням вищих зразків сукупної людської культури, переживанням

моральних норм співжиття як внутрішнього “категоричного імперативу”, за своєю вищою цінністю родового буття людини як своїх власних.

Аналізуючи історичну долю гуманізму з позицій екзистенційної антропології, зазначимо, що гуманізм, який утвердився в європейській філософії, починаючи з епохи Відродження, по суті, перетворився у свою протилежність, у викривлений гуманізм – у ніцшеанство, в якому образ людини, ідея самоцінності будь-якої особи були принесені у жертву і розчавлені категорією надлюдини, і в марксизмі, де людина завжди підкоряється колективу (наприклад, пролетарському, буржуазному), практично повністю розчиняючись у ньому.

Ніцшеанство і марксизм не можуть означати ні кризи гуманізму загалом, ні тим більше його фіналу, тому що у межі цих двох доктрин гуманізм ніколи не вкладався. Ідеї гуманізму простежуються, зокрема, в тих напрямках марксизму, які характеризуються відмовою від абсолютизації соціальної революції та класової боротьби як найбільш ефективних форм боротьби робітничого класу за свої права, виявляючи устремління до класового миру, соціального партнерства, збереження прав людини як основи надкласових, загальнолюдських цінностей життя.

Зародження і розвиток помірних течій марксизму пов'язується з діяльністю Каутського і Бернштейна, в Росії – зі Струве і цілою низкою “легальних марксистів”, згодом повністю протиставлених ним. Наповнені духом гуманізму і концепції ненасилля Толстого й Ганді, роздуми російського релігійного мислителя Несмелова, проникнуті пафосом людинолюбства і намаганням гуманістично тлумачити церковну догматику, а також праці західних релігійних гуманістів Швейцера та Шардена. Очевидний гуманістичний підтекст є і в неотомістських доктринах. Що ж до ніцшеанства і марксизму, то можна констатувати, що це лише окремі викривлені напрями гуманізму і що ними історія гуманізму не вичерпується.

Один із напрямів викривленого гуманізму пов'язаний з творчою спадщиною З. Фрейда. Після З. Фрейда гуманітаріїв супроводжувала не завжди приймана одностайно думка про те, що моральне часто фальшиве. Воно переважно є зовнішнім тиском, соціальною цензурою. Проте так триває до певної межі, за якою з необхідністю постають критерії вивчення індивіда та різноманітних аспектів його життя в контексті соціального розвитку Людини.

Тому рано чи пізно гуманітарій з аналізу внутрішнього світу особистості переходить до найважливішого філософського питання Людини – її ставлення до іншої людини. Таке відношення стержневе в філософії окремих гуманітарних галузей, зокрема педагогіки, психології, етики, естетики тощо. Істинним його виявом є біблійне “золоте правило етики”, що передбачає ставлення до іншого як до себе самого, чи знаменитий моральний імператив І. Канта: поведься так, щоб максима, правило твоєї поведінки, могла розповсюджуватися на все людство без винятку.

Звичайно, ставлення до іншого одночасно є й конкретно-психологічним фактом, тобто об'єктом розгляду психології. І якщо при цьому розуміти особистість інструментом досягнення людиною своєї сутності, то психологія і етика поєднуються спільними інтересами. Етика постає не просто нормативною – вона розробляє і вказує ті вектори, які в основному збігаються з

векторами нормального психологічного розвитку людини. У цьому разі відбувається врівноваження протиріч як у науковій галузі, так і в практичній психолого-педагогічній діяльності.

Елементи викривленого гуманізму остаточно викоринити неможливо. Це зумовлено специфікою гуманітарного знання. Враховуючи багатоаспектність, багатопозиційність гуманітарного знання, питання про його істинність нерідко набуває невизначеності, а іноді й неправомірності. Адже в науковому підході до нього рівнозначними будуть різноманітні ситуації, зокрема зміни у свідомості під впливом соціальних обставин і наркотиків, впливу мистецтва і релігійної доктрини. У результаті такого розмаїття ситуацій за допомогою гуманітарного аналізу дослідники намагаються віднайти деякий поєднаний зміст і потім перенести його у конкретні гуманітарні науки.

Постає питання: чи сфера духовного адекватно відображається лише гуманітарною парадигмою, чи тут можлива й інша мова, інші способи наукового пізнання? Йдеться про розвиток, але про який, розвиток для чого й до чого? Зрозуміло, коли мовиться про смисл і напрями розвитку, необхідно уявляти співвідношення і зв'язки з більш широкою темою – темою Людини та її змістовної сутності.

Узагальнення такого рівня відносимо до філософських проблем, які своїм предметом покликані також урівноважувати найрозмаїтіші погляди дослідників, з притаманними їм протилежностями. З огляду на це врівноваження, своєрідну соціальну “автаркію” (за Г. С. Сковородою), можна споглядати, теоретично осмислювати Людину як єдине ціле і проникати в її загальний смисл і призначення.

Сучасний гуманізм прагне усвідомити весь комплекс соціальних та людських відносин, він не тільки претендує на відповідність, філософську обґрунтованість життєвої практики, яка змінюється, але й у світлі своїх найкращих представників орієнтує людство на високі моральні та культурні стандарти. Гуманізм робить людей ближчими один до одного, намагається напрацювати підходи до вирішення загальнолюдських проблем. Безперечно, гуманізм загалом надає людському життю більшої духовної комфортності. Водночас, поряд з філософською еволюцією, зазнає змін, удосконалюється, відповідно до історичної практики, і політична доктрина гуманізму. Це описує Г. Гівішвілі, розрізняючи французькі, англійські та американські варіації політичної практики гуманізму.

Отже, можемо стверджувати, що сучасний гуманізм витримав історичну конкуренцію. І це не випадково. Власне гуманізм найбільш повно говорить про природне розмаїття вільного життя, накладаючи на нього лише раціональні правові та етичні обмеження. Різноманітність сучасного світу, що змінюється, гуманізм легітимізує, пояснює та захищає, як динамічна доктрина, котра виступає проти будь-яких форм догматизму. Гуманізм – своєрідний символ віри людей, які живуть повнокровним діяльним життям, що не цурається ідеалів, загальнолюдських пріоритетів і високих духовних принципів.

- 2 Бердяев Н. А. Смысл творчества: Опыт оправдания человека / Н. А. Бердяев. – М.: Изд-во АСТ; Харьков: Фомо, 2004. – С. 541.
- 3 Бердяев Н. А. Пути гуманизма. Истина и откровение. Прологомены к критике Откровения / Н. А. Бердяев. – СПб.: РХГИ, 1996. – С. 180.
- 4 Там же. – С. 185.

SUMMARY

Oleksandr Timchenko

CHRISTIAN HUMANISM AS METHODOLOGICAL BASIS OF CRITICISM OF THE MODERN DISTORTED HUMANISM

Influence of christian humanism is probed on the modern understanding of the distorted humanism.

Key words: humanism, christian humanism, distorted humanism, existentialism.

Тамара Тюріна,

кандидат педагогічних наук, доцент
НУ “Львівська політехніка”

ЕВОЛЮЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ З ПОГЛЯДУ СИНЕРГЕТИКИ*

Використовуючи синергетичний підхід сучасної постнекласичної науки, обґрунтовано погляд на людську душу як на духовну і безсмертну енергетичну субстанцію; досліджено етапи еволюції, сутнісні властивості кожного ступеня її розвитку на шляху до свого Вищого Духовного “Я” (у контексті не тільки земної, але й космічної еволюції).

Ключові слова: синергетичний підхід, безсмертність людської душі, еволюція душі, космічний вік душі.

І сучасна наука, і релігійні вчення, і духовно-езотеричні філософські системи розглядають людину як мешканця Землі й Усесвіту, яка має і земне, і космічне коріння і становить собою синтез, єдність духу, душі й тіла. Наші душа і дух належать Світу Вищому, Тонкому, Духовному, а наше щільне тіло – Землі.

*Синергетика – наука про взаємозв’язок і взаємодію, центральна наукова парадигма сучасної постнекласичної науки. Вона концентрує свою увагу на дослідженні всіх типів систем: складних, надскладних, відкритих і здатних до саморозвитку, самоорганізації та самоеволюції. Її називають також наукою про все складно організоване у цьому світі. Зокрема, унікальним феноменом, з погляду синергетики, є людина, яка становить собою особливу живу надскладну систему, що постійно розвивається і еволюціонує.